

Suomen ev.-lut. kirkon ja Venäjän ortodoksisen kirkon 5. teologisen neuvottelukokouksen asiakirjat

TIEDONANTO

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Venäjän ortodoksisen kirkon viidennestä teologisesta neuvottelukokouksesta.

Kesäkuun 5.—11. päivinä 1980 pidettiin Turussa Turun kristillisellä opistolla viides jumaluusopillinen neuvottelukokous Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Venäjän ortodoksisen kirkon valtuuskuntien kesken.

Ensimmäinen neuvottelukokous pidettiin v. 1970 Turussa, toinen v. 1971 Zagorskissa, kolmas v. 1974 Järvenpäässä ja neljäs v. 1977 Kiivassaa.

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon valtuuskuntaan kuuluivat Turun ja Suomen arkkipiispa *Mikko Juva* (valtuuskunnan johtaja); Helsingin hiippakunnan piispa *Aimo T. Nikolainen*; Mikkelin hiippakunnan piispa *Kalevi Toivainen*; Helsingin yliopiston yleisen kirkkohistorian professori *Kauko Pirinen*; Helsingin yliopiston ekumeniikan professori *Tuomo Mannermaa*; Abo Akademin systemaattisen teologian apulaisprofessori *Fredric Cleve*; Tapiolan seurakunnan kirkkoherra, rovasti *Samuel Lehtonen*; Tikkurilan seurakunnan kirkkoherra, rovasti *Maunu Sinnemäki*; Tampereen hiippakunnan pääsihteeri *Juha Pihkala*; sekä Mikkelin hiippakunnan pääsihteeri *Simo S. Salo*. Valtuuskunnan sihteereinä toimivat kirkon ulkomaansain toimikunnan teologisten asiain valtuuskunnan sihteeri *Lorenz Grönvik*, ja arkkipiispan sihteeri *Tapio Saranava*. Kokouksen erikoisneuvonantajana oli osastopäällikkö *Antti Saarto*.

Venäjän ortodoksisen kirkon valtuuskuntaan kuuluivat Leningradin ja Novgorodin metropoliitta *Antonij* (valtuuskunnan johtaja); Leningradin hengellisen akatemian professori, Vologdan ja Vellikij Ustjugin arkkipiispa *Mihail*; Leningradin hengellisen akatemian professori, Leningradin Kristuksen kirkastumisen katedraalin kirkkoherra, rovasti *Nikolai Gundjajev*; Suomessa toimivien Moskovan patriarkaatin seurakuntien piirivalvoja, Leningradin ruhtinas Vladimirin katedraalin kirkkoherra, rovasti *Pavel Krasnotsvetov*; Leningradin ja Novgorodin metropoliitan sihteeri, Leningradin Pyhän Kolminaisuuden katedraalin varakirkkoherra, Leningradin hengellisen akatemian opettaja, rovasti *Igor Ranne*; Leningradin hengellisen akatemian dosentti ja kirjastonhoitaja, rovasti *Stefan Dymšja*; sekä Leningradin hengellisen akatemian opettaja, pappismunkki *Teofan* (Gailinski).

Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kutsumina tarkkailijoina kokoukseen lisäksi osallistuneet seuraavat henkilöt: Suomen ortodoksisen kirkon nimeäminä Joensuuun piispa *Aleksi* ja Suomen ortodoksisen pappiseminaarin lehtori, pastori *Veikko Purmonen*; Suomen Ekumeenisen Neuvoston nimeäminä Katolisen kirkon Helsingin hiippakunnan piispa *Paul Verschuren* ja Suomen ruotsinkielisen metodistikirkon pastori *Sergei Dubrovnik*; Suomen evankelis-luterilaisen kirkon nimeäminä Abo Akademin Uuden testamentin eksegeetiikan professori *Jukka Thurén*, Helsingin yliopiston yleisen teologian assistentti *Risto Cantell*, Helsingin yliopiston ekumeniikan jaoston assistentti *Simo Kiivinen*, Kirkon tiedotuskeskuksen tiedotussihteeri *Anneli Jänhonen* ja teologian maisteri *Katarina Ruokanen*. Tarkkailijoilla oli oikeus osallistua keskusteluihin.

Venäjän ortodoksisen kirkon valtuuskunta saapui Helsinkiin 4. 6. 1980 ja jatkoi samana päivänä matkaansa Turkuun.

Neuvottelujen avajaisjumalanpalvelus pidettiin 5. 6. Maarian kirkossa, ja siinä toimi liturgina piispa *Aimo T. Nikolainen* ja rovasti *Samuel Lehtonen* saarnasi. Ortodoksinen liturgia toimitettiin 7. 6. Turun ortodoksissa Pyhän marttyyriruhtinar Aleksandran kirkossa ja sen toimittivat läsnä olleet Venäjän ortodoksien kirkon ja Suomen ortodoksien kirkon piispat ja papit metropoliitta *Antonij*n johdolla. Sunnuntaina 8. 6. valtuuskunnat osallistuivat Turun tuomiokirkossa pidettyyn päiväjumalanpalvelukseen, jossa arkkipiispa *Juva* ja paikalliset papit toimivat liturgina ja piispa *Kalevi Toivainen* saarnasi. Iltapäivällä oli Turun piispantalossa arkkipiispa *Juva* vastanto, jonka yhteydessä arkkipiispa *Juva* piti esitelmän Suomen evankelis-luterilaisesta kirkosta. Sunnuntai-iltana osallistuttiin Raison kirkossa järjestettyyn kirkkoiltaan, jossa saarnasivat arkkipiispa *Mihail* ja piispa *Nikolainen*. Aamu- ja iltahartaudet pidettiin neuvottelujen aikana vuorotellen kummankin valtuuskunnan toimesta.

Avajaisistunossa 5. 6. arkkipiispa *Mikko Juva* lausui kokouksen osanottajat tervetulleiksi. Puhessaan hän totesi neuvottelukokouksia pidettyä nyt kymmenen vuoden ajan. Neuvotteluilla on tärkeä merkitys sekä teologisena kohtauksena että yhteisenä kokoontumisena jumalanpalvelukseen ja rukoukseen. Samalla ne tukevat ponnisteluja kansojen välisen yhteyden ymmärtämisen ja rauhan edistämiseksi. Omissa tervehdyssanoissaan Venäjän ortodoksien kirkon valtuuskunnan johtaja metropoliitta *Antonij* esitti kokouksen järjestäjille kiitokset sydämelisistä ja lämpimästä vastauksesta. Hän muistutti käsiteltävien ongelmien merkityksestä ja mainitsi, että aiemmissa keskusteluissa on käsitelty tärkeitä teologisia teemoja. Hän myös totesi keskustelujen olleen sävyllään ystävällisiä ja luottamuskallisia ja toivoi menestyä tämähkertaisille neuvotteluille, niin että kirkot pääsisivät yhä suurempaan yhteisymmärrykseen.

Metropoliitta *Antonij* luki kokoukselle Hänen Pyhytensä patriarka Pimenin lähettämän kirjeen, jossa patriarka tervehdii kokouksen osanottajia sanoen, että jokainen edellinen kosketus on molemmiin puolin rikas-

tuttanut teologista ajattelua ja avannut yhä laajemmat näköalat kristilliselle yhteistyölle.

Neuvottelukokous lähetti tervehdysähkeen Suomen tasavallan presidentille Urho Kekkonelle, joka vastauksessaan kiitti tervehdyksestä ja toivotti kokouksen tärkeälle työlle parasta menestystä. Sähkeet lähetettiin edelleen Hänen Pyhydelleen patriarkka Pimenille, Venäjän ortodoksisen kirkon ulkomaanosaston puheenjohtajalle, metropolilta Juvenalijlle ja Suomen opetusministeri Pär Stenbäckille.

Neuvottelukokouksen ohjelmaan sisältyi kaksi teemaa:

1. Usko ja rakkaus pelastuksen kannalta
2. Kirkkojen rauhantyon teologiset perusteet.

Ensimmäisestä aiheesta piti Venäjän ortodoksisen kirkon valtuuskunnan puolesta esitelmän arkkipiispa Mihail. Suomen valtuuskunnan puolesta esitelmoivat tästä aiheesta piispa Almo T. Nikolainen eksegeettisestä näkökulmasta ja professori Tuomo Mannermaa systemaattisen teologian näkökulmasta.

Toisesta teemasta oli Venäjän ortodoksisen kirkon puolesta laadittu kaksi esitelmää. Professori A. I. Osipovin aiheena oli »Kirkkojen rauhantyon teologiset perusteet» ja pappismunkki Teofanin »Kirkkojen työ maailman kehittämiseksi». Koska professori Osipov oli estynyt saapumaan kokoukseen, hänen esitelmänsä luki rovasti Igor Ranne. Suomen valtuuskunnan puolesta esitelmöi apulaisprofessori Fredric Cleve aiheenaan »Lag och evangelium som den teologiska grunden för kyrkans arbete för freden».

Esitelmien johdosta keskusteltiin vilkkaasti sekä täysistunnoissa että työryhmissä. Voitiin todeta tyydytyksellä, että jumalusuoppilliset keskustelut ovat kuluneiden kymmenen vuoden aikana järjestelmällisesti edistyneet ja teemat ovat elimellisesti rakentuneet aikaisempien kokousten saavutuksille.

Keskustelut käytiin veljellisen sydämellisyyden ja keskinäisen luottamuksen ilmapiirissä. Neuvottelujen osanottajien oli jälleen mahdollista vakuuttautua monista kirkkojen traditioissa olevista yhteisistä piirteistä. Samoin neuvottelut jälleen auttoivat kumppakin osallistuvaa kirkkoa tuntemaan ja ymmärtämään toisiaan yhä syvemmin sekä tajuaamaan entistä selkeämmin oman perinteensä.

Neuvottelujen tulokset sisältyvät tähän tiedonantoon liitettyihin kahdeksan tiivistelmää, joissa käsitellään esillä olleita teemoja.

Osapuolet olivat yksimielisiä siitä, että jumalusuoppillisia neuvotteluja tullessaan jatkamaan.

Osapuolet totesivat tyydytyksellä, että tämäkin neuvottelukokous oli oniaan lähentämään Suomen ja Neuvostoliiton kirkkoja ja kansoja toisiinsa Helsingin ETVY-kokouksen hengessä.

Osapuolet ovat edelleen vakuuttuneita siitä, että kahdenvälisestä luonteestaan huolimatta neuvotteluilla on merkitystä myös muille luterilaisille

ja ortodoksisille kirkkoille, jotka valmistautuvat näiden tunnustusten väliin yleisiin oppi- ja keskusteluihin. Tämän lisäksi osanottajat totesivat, että nykyisessä ekumeenisessa liikkeessä tällä dialogilla on merkittävä paikkansa.

Neuvottelujen osanottajat ovat jälleen saaneet nöyryästi ja kiitollisina tuntee, että Pyhä Henki on läsnäolollaan ohjannut neuvottelujen kulkua. Kiittäen Jumalaa osanottajat päättivät työnsä uskon, toivon ja rakkauden hengessä.

Turussa 11. päivänä kesäkuuta 1980

Mikko Juva	Antoni
Turun ja Suomen	Leningradin ja Novgorodin
arkkipiispa	metropolilta

Liite 1 tiedonantoon

TIIVISTELMÄ

aineesta »Usko ja rakkaus pelastuksen tekijöinä»

Aikaisemmissa neuvotteluissa on todettu, että luterilaisen ja ortodoksisen pelastusopin keskeisillä näkökohdilla, vanhurskauttamisella ja jumalallistamisella on vankea uustestamentillinen perusta ja että molemmista vallitsee laajalle ulottuva yhteisymmärrys. Tämä yhteisymmärrys nojaa oppiin Kristuksesta, jossa kirkkoilla on yhteinen pohja. Kristus on vanhurskauttamisemme ja jumalallistamisemme perusta. Samalla on kuitenkin käynyt ilmi, että huolimatta tästä yhteisymmärryksestä on kirkkojen välillä esiintynyt erimielisyyttä eri aspektien korostusten johdosta. Yksi tällainen ongelma on uskon ja rakkauden suhde pelastuksessa.

Kun on kysymys ihmisen jumalasuhteesta ja pelastuksesta, luterilaiset ovat mieluummin puhuneet uskosta ja uskon elämästä, ortodoksit taas ovat mieluummin puhuneet rakkaudesta.

Sanoilla 'rakkaus' ja 'usko' on Pyhissä kirjoituksissa ja yleisessä kielenkäytössä monta eri merkitystä. Siksi on uskosta ja rakkaudesta puhuttaessa olettava välttämättä huomioon, mikä on näiden sanojen merkitys Raamatussa kussakin tekstiyhteydessä.

Turussa nyt käydyt oppikeskustelut ovat vakuuttavasti osoittaneet, että molemmat kirkot opettavat uskosta ja rakkaudesta pelastuksen tekijöinä olennaisesti samalla tavalla.

TESIT

1. Jumala, joka olemukseltaan on yksi ja kolmiyhteinen Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen persoonissa, on rakkaus. Tämä on meidän pelastuksemme perusta. Meidän tähtemme ja meidän pelastuksemme tähden ihmiseksi tullut Jumalan Poika, tosi Jumala ja tosi ihminen, Jeesus Kristus, on elämäään, kuolemallaan ja ylösnousunuksellaan voittanut synnin ja kuoleman. Näin hän on tullut meidän uskomme alkajaksi ja meidän Jumalalle ja lähimmäisille osoittamamme rakkauden lähteeksi (1 Joh 4:7, 19).

2. Jeesuksessa Kristuksessa, jossa asuu jumaluuden koko täyveys, on paljastunut Jumalan ihmisiin — hänestä luopuneeseen maailmaan — kohdistama käsitteämätön rakkaus (1 Joh 4:8, 16, Joh 3:16). Kun tulemme pyhässä kasteessa hänen kirkkonsa jäseniksi ja kun uskomme häneen, Jumalan Poikaan, joka on tullut maailmaan syntisiä pelastamaan, osallistumme hänen jumalalliseen elämäänsä. Ollaessamme vastaan Kristuksen hänen

pyhässä sanassaan ja pyhissä sakramenteissaan tulemme — traditioittemme eri sanonnoja käyttäen — Jumalan lapsiksi (Room 8:14–17), saamme vanhurskauden (Room 3:24) ja sovituksen (2 Kor 5:18), ja meidät jumalallistetaan (1 Joh 3:2).

3. Kristillisen opin pelkkä totenapitäminen ei vielä ole pelastavaa uskoa eikä johda hyviin tekoihin (Jaak 2:17–26). Pelastava usko on persoonallista elämänhyteyttä Jumalaan Jeesuksen Kristuksen kautta Pyhässä Hengessä (Gal 2:20, 5:25).

Luterilaiset korostavat erityisesti uskoa luottamuksena Jumalaan ja hänen lupauksiinsa.

4. Elävä usko merkitsee Pyhässä Hengessä vaeltamista (Gal 5:25). Hengen ensimmäinen hedelmä on rakkaus (Gal 5:22). Koska rakkauteen sisältyvät kaikki käskyt, se on lain täyttymys (Matt 22:40, Room 13:10). Näin usko synnyttää rakkauden tekoja, niin kuin hyvä puu kantaa hyviä hedelmiä (Luuk 6:43, 46).

5. Jumala antaa pelastuksen armostaan ja rakkaudestaan. Tämä pelastus ylittää olemukseltaan rajattomasti ymmärryksemme (1 Kor 2:9) eikä sitä siksi voida ansaita hyvillä teoilla. Kuitenkin rakkauden kautta vaikuttava usko (Gal 5:6) synnyttää hedelmänään hyviä tekoja.

Tässä yhteydessä luterilainen osapuoli painottaa, että on erotettava toisistaan ne teot, joilla yritetään ansaita pelastusta ja joita apostoli Paavali nimittää 'lain teoiksi' (Room 3:19–20, 26–28, 4:2–8, Gal 2:16, Ef 2:8–9) ja ne teot, jotka ovat pelastavan uskon hedelmiä ('hyvät teot' Ef 2:10). Usko ja 'lain teot' sulkevat toisensa pois, mutta uskoa seuraavat erottamattomasti 'hyvät teot'.

Usko, johon liittyy palkinnon toivo (2 Kor 3:11–12, 4:17–18) ja jopa rangaisuksen pelko, voi tuottaa hyvää käytöstä (Juud 23, 1 Piet 1:17, Fil 2:12). Uskon yhteys rakkauteen on kuitenkin se »erinomainen tie» (1 Kor 12:31).

6. Rakkauden ratkaisevasta asemasta pelastuksessa on osoituksena rakkauden käsky: »Rakasta Herraa, sinun Jumalaasi, kaikesta sydämestäsi ja kaikesta sielustasi ja kaikesta voimastasi ja kaikesta mielestäsi, ja lähimmäistäsi niinkuin itseäsi» (Luuk 10:27). Jumalan rakastaminen on ihmisen vastaus hänen rakkauteensa (1 Joh 4:19) ja se ilmenee uskollisuutena Jumalalle, uskon tunnustamisena ja lähimmäisen rakkautena (1 Joh 4:7–10).

7. Niin kuin Jumalan Poika tullessaan ihmiseksi asettui ihmisen asemaan (Fil 2:6–7), niin on kristityn suhteessaan lähimmäisensä osoitettava Kristuksen mieltä (Fil 2:5), rakkautta, ja asetuttava lähimmäisensä asemaan (Room 15:7) kantamaan toisen kuormia (Gal 6:2) siten ilmentäen Kristuksen rakkautta. Tässä rakkaudessa toteutuu Jeesuksen opettama 'kultainen sääntö': »Senhäden, kaikki, mitä te tahdotte ihmisille tekevä, teidän, tehkää te samoin heille; sillä tämä on laki ja profeciat» (Matt 7:12).

8. Mitä enemmän ihminen antaa lähimmäiselleen Jumalalta saamaansa rakkautta, sitä enemmän Kristus saa hänestä muodon (Gal 4:19, Ef 3:17—19) ja sitä enemmän hän voi vastustaa paha. Tässä pyhityksen kilvoittelussa ihminen kuitenkin aina jää puutteelliseksi (Matt 5:48, Fil 3:12—14) ja tarvitsee aina uudistuvaa katumusta ja syntien anteeksiantamusta.

9. Jos ihminen pysyy synneissään eikä kadu niitä, hän saattaa menettää sekä uskon että rakkauden ja samalla koko pelastuksen. Taistelu syntiä vastaan jatkuu ihmisen koko maapäällisen elämän ajan.

10. Ihmisen usko ja rakkaus tutkitaan viimeisellä tuomiolla. Jokainen tuomitaan sen mukaan, miten hänen uskonsa on ilmennyt rakkauden tekoina (2 Kor 5:10, Matt 25:31—46). Rakkaus on uskoa ja toivoakin suurempi (1 Kor 13:13), koska sen teot ulottuvat ikuisuuteen (Ilm 14:13). Kristuksen tulemuksessa kunniaansa, jota me odotamme, toteuttavat lopullisesti tuomio ja pelastus, so. syntisen ihmisen armahdaminen Kristuksen tähden ja hänen tulemisensa osalliseksi tulevan maailman elämästä.

Turussa 11. päivänä kesäkuuta 1980

Mikko Juva	Antoni
Turun ja Suomen	Leningradin ja Novgorodin
arkkipiispa	metropoliitta

Liite 2 tiedonantoon

TIIVISTELMÄ

aiheesta »Kirkkojen rauhantyyön teologiset perusteet»

1. Jumala on luonut kaiken hyväksi, mutta ihmisen lankeemuksen johdosta koko luomakunta huokaa turmeluksen orjuudessa (Room 8:20—22). Sen tervehdyttämisen edellytyksenä on, että Jumalan alkuperäiset luomisajatuksat saavat toteutua.

2. Jumalan terveeksi tekävä toiminta ei koske vain yksilöitä, vaan se ulottuu koko ihmiskuntaan. Jumalan suunnitelmien toteutuessa maailma saa lopullisen tähtytymyksensä.

3. Sota on kautta ihmiskunnan historian ollut synnin pahimpia ja vaarallisimpia seurauksia. Siltä syystä on äärimmäisen tärkeää saada se juuritetuksi ihmisyyteen elämästä. Koska maailmamme on Jumalan luoma, rauhantyy ei kuulu vain kristityille, vaan kaikille ihmisille. Sen keinot ja toteutus ovat inhimillisen järjen asioita, sillä myös järki on Jumalan ihmiselle antama. Kristillisestä luomis- ja ihmiskäytöksestä avautuu näin kaikkien ihmisten yhteisen rauhantyyön mahdollisuus.

4. Jumalan läsnäolo tässä maailmassa, hänen valtakuntansa ja armonsa ovat iloinen tosiasia. Jumalan valtakunta on kerran tuleva kunniaansa mutta on silti läsnä jo nyt. Tämän valtakuntaan meillä on osallisuus Jumalan sanassa ja sakramenteissa. Niiden välityksellä meidät kutsutaan olemaan Jumalan valtakunnan kansalaisia uskossa, toivossa ja rakkaudessa. Uskomme ja luotamme siihen, että tämä Kristuksen valtakunta pysyy ja voittoa riippumatta siitä, mitä maailmassa tapahtuu.

5. Jumalan valtakunnan kansalaisina Kristuksen seuraajat on kutsuttu rauhantekijöiksi maailmassa. Tätä kutsua he kykenevät seuraamaan Jumalan lapsina vain, jos heillä on rauha Jumalan kanssa. Missä näin on tapahtunut, siellä on uusi pohja ihmisten väliselle luottamukselle ja palvelimelle. Tässä mielessä myös evankeliumi on kirkkojen rauhantyyön perusta.

6. Jumalan luomistyy maailmassa on pohjana ihmiskunnan yhteydelle ja ihmisten väliselle veljeydelle. Kirkon katolisuuudesta johtuu, että kirkko on kutsuttu ihmiskunnan yhteyden merkiksi. Kirkko on sen vuoksi Jumalan hyvän luomistahdon perusteella ja myös oman olemuksensa nojalla kutsuttu rakentamaan yhteyttä kansojen välille. Kirkko voi täten ottamalla oman yhteytensä vastuullisesti palvella myös maailman yhteyttä.

7. Kirkon välityksellä vaikuttaa maailmassa Jumalan armo, joka johtaa ihmisiä toistensa yhteyteen ja edistää sekä lujittaa inhimillisyyttä.

8. Rauha perustuu totuuden, oikeudenmukaisuuden ja vapauden toteutumiseen ihmisten yhteisössä. Siksi kristittyjen on toimittava sen hyväksi, että kansainvälisesti tunnustetut ihmisoikeudet ja muut ihmisarvoa turvaavat julistukset ovat kaikkien valtioiden hyväksymät ja myös käytännössä voimassa.

9. Inhimillisyyden toteuttamiseksi on tarpeen, että kristityt ja heihin kuulumatonnat ponnistelevat yhdessä luodakseen olot, joissa hätä sekä rakenteellinen ja muu väkivalta on poistettu ja vapaus vallitsee.

10. Kristityt pitävät rauhan rikkomista ja kansan hyökkäämistä toisen kimppuun veljeydenrikkonana, joka särkee Jumalan luoman ihmiskunnan yhteyden. »Hän on tehnyt koko ihmisuuvun yhdestä ainoasta asumaan kaikkea maan pitiä» (Apt 17:26).

11. Kansat ovat huolissaan turvallisuudestaan, ja tämä lisää niiden välisiä jännityksiä. Samaan aikaan kun rikkaat kansakunnat kuluttavat valtavia summia asevarusteluun, sadoilla miljoonilla ihmisillä ei ole mahdollisuutta tyydyttää perustarpeitaan eivätkä he voi saada alkeellistakaan

lääkinnällisiä apua. Asevarustelu kulkee monissa kehitysmaissa kansan välttämättömyimpien tarpeiden tyydyttämisen edellä. Asevarustelun kasvu on vakava uhka maailman rauhalle.

12. Luonnonvarojen rajallisuus ja ympäristön saastuminen aiheuttavat sen, ettei määrällinen kasvu enää voi olla päätavoite. Tässä tilanteessa kehitys on suunnattava elämän laatuun. Kristittyjen tulee rakentaa elämänsä evankeliumin antaman periaatteiden mukaisesti, sillä niihin sisältyvät ihmisen elämisen laadun perusteet. Kristittyjen tulee toimia niin, että ihmiset hallitsisivat ja käyttäisivät luonnonvaroja vastuuntuntoisesti.

13. Köyhien ja rikkaiden välinen kuilu yhteiskunnissa ja kansojen välillä estää ihmisarvon toteutumista ja on vakavana uhkana rauhalle. Tämä pakottaa vaatimaan oikeudenmukaisuuden ja tasauksen toteuttamista maailmassa.

14. Kaiken edellä sanotun valossa kirkon tehtävänä on kasvattaa jäseniään vastuulliseen palvelutyöhön maailmassa.

15. Kirkon sanoman uskottavuus edellyttää solidaarisuutta sellaisten kanssa, jotka kärsivät epäoikeudenmukaisuuksista, vapauden riistosta ja ihmisoikeuksien kaventamisesta.

16. Toimissaan profeetaallisesti kirkko ei voi samastua rakenteisiin ja normeihin, jotka edistävät sortoa tai polkevat ihmisarvoa. Sen on rohkaistava yhteiskunnallisesta ja taloudellisesta toiminnasta vastuussa olevia pyrkimään oikeudenmukaisuuteen.

17. Kirkot haluavat tukea hallitusten pyrkimyksiä kansainvälisen jännityksen lieventämiseksi ja jatkuvan asevarustelun lopettamiseksi sekä kansojen välisen luottamuksen ilmapiirin rakentamiseksi Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssin Helsingissä allekirjoitetun päätössiakirjan hengessä.

Turussa 11. päivänä kesäkuuta 1980

Mikko Juva	Antoni J
Turun ja Suomen	Leningradin ja Novgorodin
arkkipiispa	metropoliitta